

Iva Simčić

studentkinja doktorskih studija

Grupa za teoriju umetnosti i medija, Interdisciplinarne studije Univerziteta umetnosti u Beogradu

ivasimcic@gmail.com

Političnost fikcije kroz destabilizaciju jezika

Apstrakt: Kontinuirani *dijalozi* čitalaca i umjetničkih djela (djela fikcije) stvaraju nova i nestabilna razumijevanja i percepcije realnosti. Međutim, ove spoznaje su uvijek određene jezikom/diskursom, te su *programirane* putem već postojećih stabilnih značenja i našeg znanja. Ovaj rad razmatra mogućnost fikcije – koja uvijek reflektuje, reprodukuje i upućuje na privremene percepcije stvarnosti – da destabilizuje jezik/diskurs, te posljedično, dovede u pitanje i postojanost *realnosti* koju (p)održava.

Ključne reči: fikcija, jezik, sistem reprezentacija, značenje, označeno, označitelj, političko

„Umjetnost je određena vrsta stvaranja. Pisac proizvodi realnost, pisac je vrsta novinara, magičnog novinara (...) u fikciji ne postoji *istinito* i *lažno* na način prisutan u soc-realizmu. Fikcija je *istinita* ili *realna* kada proizvodi (...). Ona je čarolija, jer sve je čarolija: svijet je neprekidno u procesu vlastitog stvaranja. Kada umjetnik stvara fikciju, on uranja u ovaj proces.”¹

Iako književni iskazi ponekad opisuju *stvarne* likove i/ili prepričavaju i opisuju *stvarne* događaje, zbivanja i pojave, njihova je priroda fiktivna – odnos sa stvarnosti uspostavljaju procesima interpretacije.² Dijalog čitaoca i književnog iskaza upravo je proces koji proizvodi spoznaje o realnosti, oslanjajući se na već postojeće spoznaje i percepcije o svijetu, na uspostavljena, akumulirana znanja i značenja. Da li isti princip važi i za vizuelne iskaze, slike npr. (engl. *paintings*)?

„Političke, ekonomske i moralne snage određuju društvene vrijednosti i značenja. Stoga, kada upotrijebim riječi, bilo kakve riječi, uvijek učestvujem u građenju političke, ekonomske i moralne zajednice unutar koje se odvija moj vlastiti diskurs. Svi aspekti jezika – denotacija, izgovor, stil, sintaksa,

¹ Kathy Acker, *Bodies of Work*, London–New York, Serpent’s Tail, 1997, 9–10.

² Cf. Jonathan Culler, *Književna teorija – Vrlo kratak uvod*, Zagreb, AGM, 2001, 41.

gramatika itd. – uvijek su politički, ekonomski i moralno kodirani. U ovom smislu, sadržaj ne može izbjeci aspekte samog jezika.”³

Može se, stoga, reći da jezik uslovljava i regulira sisteme reprezentacija,⁴ koji pak, uslovljavaju i reguliraju fiktivne književne iskaze.

Ukoliko svijet percipiramo i spoznajemo kroz jezik, nisu li onda sistemi reprezentacija zapravo politički činioči, strukturalna baza socijalnih procesa dominacije i kontrole?⁵ Sistemi reprezentacija nisu neutralni, oni su dio *aparata moći*⁶ unutar sistema moći/znanja,⁷ te omogućavaju uspostavljanje, uređivanje i održavanje društvenih odnosa.

Da li fikcija ovisi o sistemima reprezentacija? Svakako ovisi o jeziku, koji se može odrediti kao diskurs, unutar kojeg se riječi i značenja konsenzusom nasljeđuju, preuzimaju, razmjenjuju.

„Jezik se uvijek *zbiva* u sadašnjosti – on sadašnjost proizvodi jer je aktivan.”⁸

Da li bi se moglo reći da je *sadašnjost/realnost* zapravo oduvijek fiktivna, da je sadašnjost, zapravo, već kreirana, materijalizirana, *sprovedena* fikcija? Ukoliko fikcija upućuje na stvarnost u procesima interpretacije, čini se da ona na taj način stvarnost održava, podržava i reproducira.⁹ Nije li *umjetnička* fikcija sama već oduvijek realnost, ma koliko fiktivnom se činila, s obzirom da ovisi od već *postvarenih* fikcija, koje i sama neprekidno reprodukuje i *regenerira* kroz kulturalni kontekst, sisteme reprezentacija/jezik, kroz čin pisanja i čitanja? Stoga osnovno pitanje nije šta fikcija (umjetnički tekst ili djelo) *govori* – način na koji se ona interpretira – nego šta ona *čini* (engl. *do*) – šta je njena performativna uloga u društvu?¹⁰

Može li fikcija preispitivati, *izazivati* (engl. *challenge*), destabilizirati autoritet sistema reprezentacija, moći/znanja, samog jezika? Može li postojati fikcija izvan sistema reprezentacija? Da li to jezik, kao takav, dozvoljava? Da li su sve umjetnosti podređene sistemima reprezentacija? Da li je moguće *izazivati* lingvistički jezik vizualnim jezikom – slikarskim, npr.?

³ Kathy Acker, op. cit. 4.

⁴ Stuart Hol (Stuart Hall) *reprezentaciju* definira kao proizvodnju značenja putem jezika (vizuelnog, verbalnog, pisanog itd.), a *sisteme reprezentacije* kao „različite načine organiziranja, grupiranja, uređivanja i klasifikacije različitih pojedinačnih koncepta među kojima se, na taj način, uspostavljaju kompleksne relacije.” Stuart Hall (ed.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, London–Thousand Oaks–New Delhi, SAGE Publications, 1997, 17.

⁵ Cf. Craig Owens, “Representation, Appropriation and Power”, u: Scott Bryson, Barbara Kruger, Lynne Tillman, Jane Weinstock (ed.), *Beyond Recognition: Representation, Power and Culture*, Berkeley–Los Angeles–Oxford, University of California Press, 1992, 88.

⁶ Ibid. 91.

⁷ Prema Fukou (Michel Foucault), koncept znanja je neodvojiv od koncepta moći; oni su u međusobno uslovljenoj vezi, te ih Fuko određuje kao jedinstven pojam (engl. *power/knowledge*). Pojam moći ne podrazumijeva strukture vlasti, zakonske regulative, pravne formulacije, niti je sinonim pojmovima: vladajuća klasa, država i državni aparat. Odnosi se na *tehnike* ili *oblike* moći (engl. *techniques or forms*) prisutne u svakodnevnom životu individue. Cf. Michel Foucault, “The Subject and Power”, u: Paul Rabinow, Nicolas Rose (ed.), *The Essential Foucault: Selections from The Essential Works of Foucault 1954–1984*, New York, The New Press, 2003, 130. Znanje se uvijek putem/unutar različitih mehanizama moći (engl. *apparatus*) primjenjuje u procesima reguliranja društvenog/individualnog vjerovanja, djelovanja i ponašanja. Moć omogućava znanju da se svojom materijalizacijom i primjenom u društvu kroz tehnologije, strategije i institucionalne režime autoritativno nametne kao *istinito* – znanje ima moć da postane *istina*. Odnos između moći i znanja je uzajaman i recipročan: proizvodnja, akumulacija i cirkulacija znanja uslovljava, utemeljuje i uređuje mehanizme moći. Istovremeno, mehanizmi moći uspostavljaju proizvodnju i prenošenje znanja. Cf. Colin Gordon (ed.), *Michel Foucault. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*, New York, Pantheon Books, 1981, 92–108.

⁸ Kathy Acker, op. cit. 4.

⁹ Engl. reality in making, world in making.

¹⁰ Cf. Craig Owens, op. cit. 91.

„Goja je naslikao Crne slike direktno na zidovima svoje farmerske kuće izvan Madrida. Ove slike nisu rađene na platnu. Goja, koji je oduvijek bio zainteresiran da unovči svoje radove i u tome bio uspješan, nije želio nikome da pokaže ove slike. Odbijao je da ima jezik. Zašto?

Šta je ili ko je ljudsko biće koje nema jezik? Crne slike su prikazi/opisi. Realistične su. Ja sam jednostavno opisala neke od njih. One ne sude niti uključuju sud. Ja ih nisam prosuđivala. Da li su ovi prikazi/opisi komunikacija? Šta se komunicira? Šta se komunicira ovim *realizmom*? (...) Šta bi bio ovaj jezik koji odbija?”¹¹

Da li Gojin, naoko *realističan*¹² jezik – jezik koji odbija – stvara fikciju koja prestaje referirati stvarnost? Ova fikcija je, čini se, drugačija od *fikcije* koja održava, regenerira, reprodukuje *realno*. Keti Aker (Kathy Acker) je prepoznaje u pisanju Vilijama Berouza (William Burroughs) koji *rastvara*, poništava, negira svaku sadržajnu i formalnu strukturu svojih iskaza. Ova fikcija operira kroz diskontinuitete i *rastapanja* (engl. *dissolution*) – ona je frakturirana fikcija koja destabilizira sistem, razara poredak – poput *beskonačnog lanca označitelja* koji nikada ne dostiže označeno. Da li je to ”magija koja operira kroz metafore”¹³ Da li je ovo način na koji se *izaziva* jezik, preispituje stabilnost realnosti, svijet? Da li se nestabilnošću, neodređenošću, označiteljima koji *poljuljavaju* označeno, odbijajući svaku stalnost značenja, pronalaze nove realnosti, novi svijetovi, mitovi, načini društvenog postojanja, društva?

„Početak francuske, američke i industrijskih revolucija omogućile su ili su prisilile umjetnike da preispituju odnose umjetnosti, religije i političke moći (...). Značenje je postalo političko pitanje.”¹⁴

„U društvu kao što je naše jedina mogućnost promjene, mobilnosti, političkog, ekonomskog i moralnog *strujanja* leži u taktici gerilskog ratovanja, u upotrebi fikcije, jezika.”¹⁵

Ukoliko je značenje postalo političko pitanje možda bi se upravo *izazivanje/destabilizacija* samog jezika i njegove fiksne strukture, *izazivanje* samog značenja, moglo odrediti kao *politično svojstvo* umjetnosti – ono *politično* koje ne podrazumijeva propagandu, prezentaciju politika ili politizaciju, već *politično*, kao čin određenog društvenog djelovanja. Možda je ovo onaj vid djelovanja koje intervenira u same društvene odnose, te potencijalno mijenja kontekst u kojem djeluje.¹⁶ Destabilizacija značenja podrazumijeva kontinuirano djelovanje koje pisac/umjetnik započinje, a čitalac/posmatrač nastavlja, nadopunjuje i nadograđuje.

Stoga se sam fiktivni tekst, onaj koji opisuje Keti Aker (bilo da se radi o lingvističkom ili vizuelnom tekstu), ne može sasvim odrediti kao *političan* – primjerenije bi ovaj pojam bilo primijeniti na kontinuirani proces njegovog stvaranja, razvijanja, na način njegovog promjenjivog *postojanja*. *Politično* nije svojstvo već posljedica, efekat iniciranog dijaloga, promišljanja, preispitivanja – *izazivanja* jezika.

¹¹ Kathy Acker, op. cit. 18.

¹² Realizam je „(...) ujedinjenje mog opažanja i onoga što opažam ili stvaranje reflektivnog odnosa između mog svijeta i svijeta slike”. Ibid. 16.

¹³ Ibid. 8.

¹⁴ Ibid. 18.

¹⁵ Ibid. 5.

¹⁶ Cf. Paolo Virno, *Gramatika Mnoštva: Prilog analizi savremenih formi života*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2004, 43.

Literatura:

- Acker, Kathy, *Bodies of Work*, London–New York, Serpent’s Tail, 1997.
- Culler, Jonathan, *Književna teorija – Vrlo kratak uvod* (prev. Filip i Mirjana Hameršak), Zagreb, AGM, 2001.
- Gordon, Colin (ed.), *Michel Foucault. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*, New York, Pantheon Books, 1981.
- Foucault, Michel, “The Subject and Power”, u: Rabinow, Paul and Nicolas Rose (ed.), *The Essential Foucault: Selections from The Essential Works of Foucault 1954–1984*, New York, The New Press, 2003, 126–145.
- Hall, Stuart (ed.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, London–Thousand Oaks–New Delhi, SAGE Publications, 1997, 42–52.
- Owens, Craig, “Representation, Appropriation and Power”, u: Scott Bryson, Barbara Kruger, Lynne Tillman, Jane Weinstock (ed.), *Beyond Recognition: Representation, Power and Culture*, Berkeley–Los Angeles–Oxford, University of California Press, 1992, 88–113.
- Virno, Paolo, *Gramatika Mnoštva: Prilog analizi savremenih formi života* (prev. Jasna Jakšić), Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2004.

Politicality of Fiction through Destabilization of Language

Summary: Continuous *dialogues* between readers and fiction works (art) create new and unstable understandings and perceptions of reality. Nevertheless, those cognitions are always determined by language/discourse, encoded by preexisting fixed meanings and our knowledge. This paper theorizes a possibility of fiction – which always reflects, reproduces and refers to provisional reality perceptions – to destabilize language/discourse and subsequently question and challenge the stability of *reality* sustained by it.

Keywords: fiction, language, system of representation, meaning, signifier, signified, political